

Litteraturgranskningar

PAUL A. TAGGART: *The New Populism and the New Politics: New Protest Parties in Sweden in a Comparative Perspective*. London 1996: Macmillan.

In *The New Populism and the New Politics*, Paul Taggart attempts to explain the success of two "protest parties" in modern Swedish politics: the Green Party and New Democracy. Using in-depth case studies backed by quantitative data, the author shows how these two newcomers have affected the Swedish political system, and how they have in turn been affected themselves by the system.

Following a brief introduction in which the outline of the book is introduced, Taggart discusses the many changes that have affected European political systems since the Second World War. Drawing on Lipset and Rokkan's model of West European political systems, Taggart discusses the importance of economic globalization, the rise of social democracy, the growth of corporatism, and the development of the welfare state. The development of a party system reflecting these major social developments leaves room for "New Populists" to exploit a protest potential in the electorate.

Taggart divides the category "protest parties" into "new populist parties" (right-wing, anti-system yet self-defined as "mainstream") and left-leaning "new politics parties" as the term is used by Inglehart. While these parties appear to be polar opposites, their growth is made possible by the same structural conditions: post-industrialization, long-term economic success, cartelization of the party system, and an over-emphasis on more extreme forms of protest. The Swedish case is discussed in this context, and found to fit the author's model.

Having introduced structural explanations for the rise of protest parties, Taggart then turns to a discussion of the political styles of new party

elites. He compares the leadership styles of New Democracy and the Green Party, explaining the differences in terms of a model consisting of ideological goals, patterns of activism, recruitment procedures, and legislative styles. He finds that fundamentalist goals often compete with pragmatic strategies, resulting in multiple outcomes from different actions by the party elites.

The very formation of an "anti-party" is seen by Taggart as problematic. A basic contradiction exists when a party enters the political system as a form of protest against said system. This contradiction plays an important role in determining the potential constituencies of protest parties. The protest parties appeal to groups of voters who can be convinced that this form of protest is a proper way to reform the political system, a process determined in part by party ideology. Using Gilljam and Holmberg's statistical data, Taggart shows differences in the constituencies of the two parties based on gender, age, class, and occupation that can be inferred from his model.

Taggart concludes his book with comments on the future prospects of New Politics parties. He finds that the structural inclusion of right-wing protesters such as New Democracy is more likely than the inclusion of new politics parties such as the Greens. The rise of protest parties is seen as part of the evolution of the five-party system into a new, wider, more inclusive party system.

While Taggart's book contains a great deal of data both quantitative and qualitative, thorough discussions of existing literature, and some well-thought conclusions, it fails to live up to the full potential of a work dedicated to the comparative analysis of protest parties. I find that Taggart's definitions of "populist" and "new politics party" are slipshod attempts at summarizing others' more thorough works, allowing Taggart to later stretch his definitions to fit his findings.

This gives the false appearance that the models are unproblematic, while the reader with a more rigorous theoretical background is able to spot the seams in Taggart's arguments, as well as some gaping holes. The most glaring of these is the author's over-emphasis of the similarities between populist and new politics parties, even when his own empirical study shows few common points.

Taggart focuses on Sweden's 1988 and 1991 elections, in which it appears that the Greens were on the way out and New Democracy was firmly seated within the system. The 1994 election has since taught us otherwise. Taggart's arguments regarding the structural security of right-wing protest and the inherent weakness of its Green counterpart thus appear extremely suspicious, and his few attempts at explaining the 1994 outcome fall far short of our expectations. Likewise, his failure to explain the interaction between structure-based explanations of the party system and actor-centered views of political entrepreneurship leave the reader with a confused, schizophrenic view of the political system. This is not to say that the combination of views is not possible, but Taggart takes this combination for granted rather than addressing the inherent problem in his dual approach.

I encountered further trouble in Taggart's quantitative analysis of election data. Following Gilljam and Holmberg and the rest of the Gothenburg school, Taggart confuses the simple presentation of quantitative data with its analysis. The reader is given the false impression of a simple, knee-jerk electorate responding merely from social and economic concerns. In this approach, the only political actors credited with the ability to make a decision are party elites. We are given the impression that John Bouvin makes rational decisions, while one of the world's most complex, educated and informed electorates is incapable of choosing their political representatives from other than the most base concerns.

In sum, I find that Taggart's book on protest parties has added precious little to the European debate on populism and new politics. While the work will have appeal to the Anglo-American audience unfamiliar with more detailed work on Statsvetenskaplig Tidskrift 1997, årg 100 nr 2

multiparty systems, they will lead to form the false conclusion that this type of simplistic analysis is the norm in European academics.

Dennis Westlind

ALF W JOHANSSON: *Herbert Tingsten och det kalla kriget. Antikommunism och liberalism i Dagens Nyheter 1946-52*. Stockholm 1995: Tiden.

Herbert Tingsten (1896-1973) är alltså, mer än hundra år efter sin födelse och snart 25 år efter sin död, i hög grad aktuell. Belägg för detta påstående ger en rad arbeten under 1990-talet, bland dem historikern Alf W Johanssons bok om Tingstens sex första år som chefredaktör på Dagens Nyheter 1946-52. Enligt under rubriken skall boken handla om antikommunism och liberalism under de angivna åren.

Tingsten hade ett brett intresseregister och en omfattande beläsenhet: filosofi, historia, sociologi och antropologi, litteratur—och först och sist statskunskap; han var professor i ämnet vid Stockholms högskola 1935-46. Denna (stats)vetenskapliga bakgrund var, allmänt sett, mycket betydelsefull för den publicistiska gärningen. Den var särskilt betydelsefull med tanke på Tingstens forskningsinriktning: mellan 1930 och 1945 skrev han nästan utslutande om olika aspekter på demokratin och dess främsta motståndare under 1900-talet, de totalitära diktaturerna.

I Johanssons bok hade man därför inledningsvis velat se en sammanfattande värdering av den angivna delen av Tingstens vetenskapliga produktion. Det är möjligt att Johansson besitter den kunskap, som krävs för att skriva ett sådant kapitel. I så fall håller han den fördold för oss.

I ett sådant inledande kapitel hade författaren också bort diskutera innebörden i sina enligt underrubriken centrala begrepp, i varje fall liberalismen. Så sker inte; Johansson fastslår helt kort: "Mellan vetenskap och liberalism finns det ett intimt samband. Liberalis-

men kan ses som vetenskapens upphöjande till ideologi" (s 28). Den första meningen är riktig, den andra felaktig. Det intressanta samband, som Johansson berör, kan inte redas ut här och nu; se t ex J A Hall (1988) i stället.

Johanssons inledande kapitel heter "Tingsten och myterna". Det börjar med ett avsnitt kallat "Ekogrotta". Avsnittet består av sammanlagt 12 okommenterade citat, av vilka fyra härstammar från Tingsten. I övrigt är bl a Shakespeare, David Hume, Nietzsche och Wilhelm Ekelund representerade. Vilket syfte denna sammanställning skall ha förstår jag inte riktigt.

Därefter följer ett avsnitt kallat "Vanlig som lera – bilden av Tingsten"; de första tre orden är tagna från det sista grottcitatet, som härstammar från Cyril Connolly. I avsnittet har Johansson samlat en rad citat och synpunkter från Tingsten själv men också från Tingstens personliga och andliga bekantskapskrets. Utdrag ur Olof Lagercrantz' nedgörande recension av Tingstens fjärde memoarvolym och ur en bok av en annan Tingsten-motståndare, Mauritz Edström, finns med.

I det inledande kapitlet finns slutligen ett avsnitt med rubriken "Tingstens idékritik". Avsnittet är för kort (fyra sidor), för ytligt och för speciellt för att göra nytta som inledning till framställningen av Tingstens insats som publicist.

Efter denna otillfredsställande inledning följer några kapitel av bättre kvalitet: "Tingsten blir chefredaktör", "Herbert Tingsten presenterar sig" och "Den första bredsälvan (sic). Kampanjen mot det ryska kreditavtalet". Mycket av vad Johansson där beskriver är väl känt, inte minst från Tingstens memoarer, men som presentation av den nye chefredaktören har kapitlen sina förtjänster.

Det betyder dock inte, att framställningen skulle sakna brister. I det förstnämnda av de tre kapitlen har jag särskilt hakat upp mig på beskrivningen av Tingstens kontraktsmässiga relationer till DN:s ägare, i första hand Tor Bonnier, styrelsens ordförande. Av utrymmesskäl vill jag här inte gå närmare in på saken; jag får hänvisa till vad jag tidigare har skrivit i ämnet (Vallinder 1971 s 98ff).

I två följande kapitel tar Johansson upp relationerna mellan Tingsten och Johannes Wickman, DN:s utrikesredaktör. De båda skrivkunniga herrarna hade under andra världskriget fått allt större sympati och respekt för varandra – på avstånd, så att säga. Båda var stridbara antinazister och övertygade motståndare till samlingsregeringens repressiva tryckfrihetspolitik.

Föga förvånande var Wickman förtjust över Bonniers beslut att göra Tingsten till chefredaktör. Glädjen blev kortvarig. Chefredaktören och utrikesredaktören blev snabbt oeniga i grundläggande ting, framför allt synen på USA och Sovjet. Längs den linjen kommer Johansson in på sitt huvudtema: Tingstens anti-kommunism och – i någon mån – liberalism.

Föreställningen om Sovjetunionens expansionism var det kalla krigets grundläggande myt. Denna myt kom Tingsten att helhjärtat omfatta. Så lyder en viktig utgångspunkt för Johansson i bokens centrala del, som vi härmed är inne på. För att klargöra innebörden och värdet av vad Johansson där har att säga, måste jag anföra en rad citat, som delvis är mycket långa och därmed allt annat än lösryckta:

Att karaktärisera en företeelse som myt innebär inte nödvändigtvis att man anser företeelsen vara falsk eller att man tar avstånd från den verksamhet som myten upprätthåller. Mytbegreppet skall ses som ett samhällsvetenskapligt begrepp vars uppgift är att belysa en företeelsens funktion i en politisk diskurs; i en vetenskaplig disciplin eller i en ideologi. Den rumänske religionsforskaren Mircea Eliade talar om "founding myths" som "recitals of creation; it tells how something was accomplished, began to be" ...

Religionsforskaren hjälper oss att förstå hur myten om Sovjetexpansionismen gav auktoritet och legitimitet åt de kognitiva strukturer som bar upp det s k kalla kriget. Den låg till grund för den manikeiska världsbild som konstituerade den västerländska självförståelsen. Den hade både en stabiliserande och mobiliserande funktion på opinionen i USA och i Europa. Mytens "helighet" gjorde den magiskt laddad, svår

att diskutera i rationella termer, eller rättare sagt varje försök till en mera reflexiv, distanserad diskussion tenderade att mötas av nedtystande misstänkliggöranden. Kennan själv blev anklagad för senilitet när han vågade ifrågasätta mytens relevans. Den laddning och seghet som myten om Sovjetexpansionismen haft belyser dess karaktär av grundläggande myt.

Myten om Sovjetexpansionismen var en myt som Tingsten helhjärtat kom att omfatta. Den blev grunden för hans opinionsmässiga maktposition, det heliga altare på vilket elden aldrig fick slockna. Den blev hans världsbilds arkimediska punkt, som löste hans existentiella problem och fick honom att övervinna skepticisomens vanmakt. Den gav honom möjlighet att ge sin moralism fria tyglar. Skeptikerna sökte det absoluta. I myten om Sovjetexpansionen fann Tingsten den myt han längtat efter. Belysande är att han i en ledare där han behandlar Kennans X-artikel direkt säger att denne med sin artikel "skapat den myt, den ideologi, som gör en politik av Trumans och Marshall's typ möjlig" (s 168f)

Johansson avrundade sitt principiella resonemang så här:

Myten om Sovjetexpansionen förvandlade ett filosofiskt problem till ett psykologiskt. Den gav grund för ett ställningstagande och gjorde att Tingsten kunde frigöra sig från den liberala idévärldens relativism. Den gav honom anknytning till en konservativ idévärld där godhet och ondska klart kunde fixeras, där fasta moraliska lagar kunde uppställas. Ja, mer än så, den befriade honom från tvånget att kritiskt granska verkligheten: han behövde i fortsättningen endast applicera den logik som myten utpekade.

Det är svårt att avgöra vad som i dessa citat är det värsta: oförmågan att förstå Tingstens syn på sovjetkommunismen eller avsaknaden av kunskaper i idéhistoria och moralfilosofi.

Tingsten var och förblev en empiriskt inriktad statsvetare, expert bland annat på totalitära idéer och system. Han trodde inte på några i filosofisk mening *absoluta* värden, vare sig de av de troende uppgavs vara förankrade hos

Gud eller världsanden, i "naturen", framsteget eller det internationella proletariatet. Han var och förblev en relativist, så långt borta från en manikeisk världsbild som man kan komma (jfr Vallinder 1993).

Därför följer självfallet inte, att han skulle ha saknat politiska värderingar – tvärtom. Som liberal var han anhängare av frihet – andlig, politisk, ekonomisk – rättssäkerhet, jämlikhet, tolerans osv. Som statsvetare visste han alltför väl, att dessa värden var bannlysta i Sovjetunionen. Slutsatsen var utan vidare given: sovjetssystemet måste bekämpas! För att dra den slutsatsen behövdes varken några manikeiska konstigheter eller någon anslutning till en konservativ idévärld. Allt sådant var också Tingsten fullständigt främmande.

Strax efter det just anförda citatet kommer författaren in på Tingstens vårtal till uppsalastudenterna 1948 (tryckt i boken *Argument*). I talet konstaterades, att någon säker filosofisk grund för ett ställningstagande inte finns i denna världen. Religion, metafysik, framstegstänkande och ideologier har alla visat sig vara illusioner. Så refererar Johansson här inledningsvis och alldeles riktigt; om eventuell manikeism inte ett ljud. Han fortsätter så här:

I denna värld, där människan tycks totalt utlämnad åt sin subjektivitet, blev valet, ställningstagandet räddningen. Även om det inte fanns "någon kunskap, någon hållbar lära som framtvingar ett visst val" gällde det att ta ställning: "Vi måste medvetet handla utifrån våra värderingar, icke med stöd av illusoriska system av insikter om verkligheten och framtiden." (Man frågar sig här på vad sätt "värderingar" skiljer sig från "illusoriska system". Var inte värderingarna grundade i "illusoriska system"?") (s 170f)

För att på egen hand kunna besvara sådana frågor hade Johansson bara behövt läsa och förstå några Tingsten-texter i ämnet, t ex i *Idékritik* (1941), eller någon grundläggande lärobok, förslagsvis Manfred Moritz' *Inledning i värdeteori*. En titt i Ernst Cassirers bok *The Myth of the State* (särskilt s 277ff) hade också varit nyttig. Om vi för enkelhetens skull hoppar över de mera teoretiska resonemangen, kan man säga så här.

Enligt Tingsten är alla politiska ideologier illusoriska system, mer eller mindre, minst liberalismen. Därav följer dock ingalunda, att det skulle vara intellektuellt, moraliskt eller psykologiskt ohållbart att hävda vissa politiska värderingar. Man behöver ju inte nödvändigtvis inbilla sig, att man har stöd av Gud, världsanden eller produktivkrafterna för att hederligt kämpa *för* individens frihet och *mot* totalitärt tyranni.

Under den tid, som Johanssons bok avhandlar, var sovjetdiktaturen den farligaste representanten för detta tyranni. Med stöd av de senaste årtiondenas "revisionistiska" forskning kring det kalla kriget anstränger sig författaren för att visa, att Tingsten överskattade den sovjetryska expansionismen, särskilt det ideologiska inslaget där.

Dessa ansträngningar kan jag inte finna särskilt intressanta eller relevanta. För det första kunde ju Tingsten – som förvisso inte var ensam – ej gärna förutse vad en del forskare ansåg sig kunna fastställa tjugo-trettio år senare. För det andra fanns det under det kalla krigets första tid – oavsett styrkan i det ideologiska elementet – i den sovjetryska politiken gudklagat fullt upp av skrämmande inslag, alltifrån det från 1945 stegvis skeende undertryckandet av friheten i Öst- och Centraleuropa.

Ett på sitt sätt intressant led i de angivna ansträngningarna är dock Johanssons försök att antydningvis sprida tvivel kring trovärdigheten hos den ryske avhopparen Victor Kravtjenko och hans uppmärksammade memoarer *Jag valde friheten* (1947). Johansson verkar inte känna till att sanningshalten prövades och i huvudsak bekräftades i Paris 1949 vid en förtalsprocess mot ett kommunistorgan; tidningen hade påstått, att den amerikanska säkerhetstjänsten stod bakom boken. Bland Kravtjenkos vittnen var Margarete Buber, känd för sin skakande memoarbok *Fånge hos Hitler och Stalin*. Kravtjenko vann målet (jfr Buber 1949, Furuhausen 1996, Izard 1949).

För övrigt – efter Chrustjevs beryktade "avstaliniseringstal" vid den tjugonde partikongressen i Moskva 1956 borde ju den enda källkritiska kommentaren till de i stora drag likalydande vittnesmålen om de stalinistiska ill-

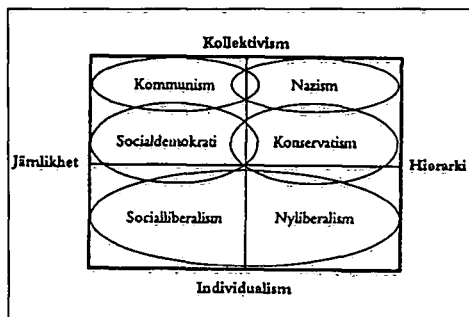
gärningarna vara: "Vad behöva vi mera några vittnen?" (Matt. 26:65).

"Antikommunism och antifascism som dystopiska ideologier" heter ett viktigt, teoretiskt kapitel i boken. För att göra Johansson rättvisa måste jag även här anföra ett par rätt långa citat. En viktig orsak till det kalla kriget var USA:s behov att skapa inrikespolitisk uppslutning kring USA:s nya roll i världspolitiken, skriver han och fortsätter:

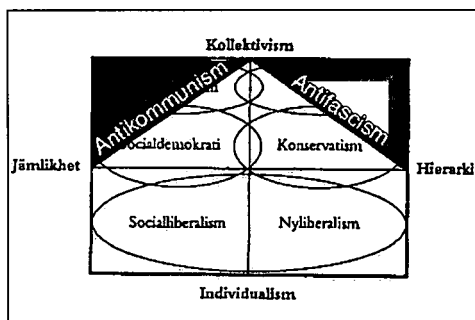
Kommunismen lyftes fram som det stora hotet mot den amerikanska nationen. Antikommunismen blev den amerikanska politikens grundval: en konsensuell tankeform. Men antikommunismen var inte den enda konsensusideologin efter kriget. Den andra stora konsensusideologin var antifascismen.

Litet längre fram påpekar författaren, att det är vanligt att ideologiernas (och därmed partiernas) relationer åskådliggörs (figur 1) som ett spektrum från vänster till höger: kommunism, socialism, liberalism, konservatism:

En uppställning av detta slag gör det emellertid svårt att åskådliggöra hur de båda dystopiska ideologierna, tidens motideologier, antifascism och antikommunism påverkade de "utopiska" ideologierna (dvs konservatism, liberalism och socialism). Man kan i stället se ideologierna utlagda på ett ideologiskt fält. Ett sådant ideologiskt fält måste vara så konstruerat att de olika ideologiernas läge i förhållande till varandra klargöres. Detta kräver att det ideologiska fältets ramar måste vara de ideologiska "core values" som alla ideologier förhåller

Figur 1.

Figur 2.

sig till. Dessa "core values" eller grundläggande variabler är hierarki – jämlikhet, kollektivism – individualism.

Lägger man in de dystopiska ideologiernas effekt på det ideologiska fältet får man följande bild (figur 2), skriver Johansson.

Framställningen fortsätter därefter så här:

Fördelen med den "inringning" av det ideologiska fältet som här skisserats är att man kan åskådliggöra, inte bara hur de olika ideologierna förhåller sig till varandra, utan också hur de "överlappar" varandra.

Den centrala tanke som här framförs är att de dystopiska ideologierna antifascism och antikommunism inte bara är kampideologier riktade mot fascism och kommunism utan också starkt kommer att påverka de "utopiska" ideologierna. De dystopiska ideologierna bidrar till att "mörklägga" eller tabuisera vissa delar av det ideologiska fältet.

De två dystopiska ideologierna antifascism och antikommunism "punkterar" således stora delar av det ideologiska fält som funnits under mellankrigstiden. Det ideologiska fältet krympte. En liberal konsensus uppstår inom vars ram de olika partierna profilerar sig. (s 225ff)

Här måste vi ta det hela från grunden. Begreppet utopi kommer från Thomas Mores berömda roman *Utopia* (1516, "Landet ingenstans"), som skildrar ett tänkt, framtida idealsamhälle. Politiska ideologier och program kan ha utopiska eller – rättare sagt – utopistiska inslag. Ett parti kan alltså välja att beskriva

eller illustrera sina långsiktiga mål genom en skiss av sitt idealsamhälle.

Ju längre åt vänster som man kommer på den politiska skalan, desto vanligare blir i princip utopistiskt tänkande. Det finns som bekant flera Marx – jag syftar inte på bröderna Marx utan på Karl Marx – och en av dem var utopist. Inte för intet kallade den svenska socialdemokratis främste ideologiske tänkare under 1900-talet, Ernst Wigforss, en av sina essäer "Om provisoriska utopier" (Wigforss 1962 s 84ff).

Det har funnits utopister också i det liberala lägret – Tom Paine, exempelvis. Moderna liberaler däremot är praktiskt taget genomgående antiutopister. Välkända exempel från vårt eget århundrade är F A Hayek och K R Popper; den sistnämndes begrepp *piecemeal social engineering* är raka motsatsen till utopism. Konservatismen slutligen är nästan alltigenom skarpt och medvetet antiutopistisk.

Att, som Johansson gör, utan varje inskränkning kalla konservatism, liberalism och socialism de "utopiska" ideologierna är alltså oriktigt och vilseledande.

Motsatsen till en utopi brukar kallas negativ eller tragisk utopi, ibland dystopi. Det handlar då inte om idealsamhällen utan om bilder av – och därmed varningar för – framtida skräcksamhällen, som kan tänkas bli följden av en pågående eller befarad utveckling. Dystopierna hör hemma i 1900-talet; tre av de mest kända författarna på området är Aldous Huxley, Karin Boye och George Orwell.

Utopierna handlar om politiska mål och vägen dit. Dystopierna däremot handlar om tillstånd, som man till varje pris måste undvika. Sådant kan inte – om begreppen skall behålla sin etablerade innebörd – läggas till grund för en ideologi. Johanssons tal om dystopiska ideologier är ologiskt och förvirrande.

Även med bortseende från det nu sagda kan jag inte med bästa vilja i världen finna Johanssons bilder klagörande. Om man exempelvis nödvändigt vill använda begreppet nyliberalism, måste man tala om vad man menar med det. Under mer än ett århundrade har nämligen detta begrepp – i Sverige och andra länder – haft en mycket skiftande innebörd. Under

1940-talet, det årtionde som närmast är aktuellt, förekom det knappast alls i debatten.

Längre fram i det "dystopiska" kapitlet går författaren mera konkret in på Tingstens antikommunistiska kampanj. Tingstens antikommunism vilade på en vision av vad som skulle hända, om Sverige erövrades av Sovjetunionen, skriver Johansson och anför ett citat från 1948:

"Död och deportation skulle drabba inte blott de sociala grupper vilkas blotta existens är kommunismen förhatlig, utan alla människor med känsla för frihet och värdighet, kulturbärande, den politiska eliten, de stora folkrörelsernas ledare, de verksamma och idégivande inom alla samhällsgrupper. Barnen skulle uppfostras till dresserat och likformigt tänkande, arbetarna skulle bli statsledningens livegna, välståndet skulle omvandlas i den reglementerade fattigdom som utmärker despotin i öster. Operationen skulle skapa ett nytt folk, ett främmande folk – ett tjänarfolk utan ledare med försvagad känsla för sina traditioner, med en förkrympt och förpinad frihetsvilja. En befrielse efter fem eller tio år bleve icke en pånyttfödelse, ty ett folks karaktär är icke någon medfödd egenskap som ej kan förvanskas eller förstöras, utan en frukt av gemensam historia och gemensam kultur."

För egen maskin fortsätter Johansson med ett stycke, som lyder så här:

Detta utförliga citat belyser den känslomässiga basen för Tingstens antikommunism. Det intressanta är att Tingsten i sin strävan att förtydliga det kommunistiska systemets ohygglighet faller tillbaka på en konservativ diskurs. En kommunistisk regim (i Sverige) skulle för evigt skada nationen; de organiska banden till den egna nationella kulturen skulle slitas sönder och aldrig kunna återknytas. Tingsten går t o m så långt att han talar om folkets "karaktär", något som han annars grovt ironiserade över. Genom sin absoluta prägel blir Tingstens bild av kommunismen rent apokalyptisk (s 240f)

Här måste man fråga sig om Johanssons kommentar till Tingstens uttryck "ett folks karak-

tär" verkligen kan ha tillkommit i god tro. I så fall måste det bero på grovt oförstånd.

Vad Tingsten på goda grunder gärna ironiserade över var föreställningar om medfödda, oföränderliga *nationalkaraktärer*; förhållandet framgår utomordentligt tydligt av *Idékritik* (1941), som Johansson mycket riktigt hänvisar till. I Tingstens DN-artikel var det fråga om något annat: ett folks traditioner, kulturarvet, frihetsarvet, det politiska systemet – vad man med en välkänd statsvetenskaplig term brukar kalla den politiska kulturen.

De sistnämnda företeelserna är – vilket Tingsten gärna underströk – alls inte medfödda och opåverkbara. De kan förändras både utifrån och inifrån, någon gång ganska snabbt. Jämför exempelvis den tyska politiska kulturen m/1945 och m/1949! Allt detta är välkända ting för någorlunda vakna statsvetenskapsstudenter.

I det sista kapitlet, "Kalla krigets logik och Tingstens inflytande", väntar man sig en sammanfattande bedömning av något slag. Därav blir dock inte mycket. Johansson säger sig ha skapat "en begreppsapparat som gör det möjligt att teoretiskt diskutera Tingstens inflytande". Dessa tankemödor har bland annat resulterat i följande rader:

Det är som den främste uttolkaren av tidens dystopiska ideologier som Tingsten bygger sin maktställning i svensk opinion. Han blir Sveriges "antikommunist och antifascist" nr 1. Genom sin position som chefredaktör för den största dagstidningen kan han svinga sig upp att bli tidsandans herre; man skulle kunna mynta begreppet *opinionshegemon*. Genom att han även är verksam som kulturdebattör bryter han sig ur ledarsidans relativa anonymitet. Han populäriserar och ideologiserar tidens dominerande filosofiska strömningar. Jämte Ingemar Hedenius blev han den främste uttolkaren på svensk botten av den antimetafysiska strömning som framträdde efter kriget (s 320f)

Detta är nästan alltigenom oriktigt. Att Tingsten skulle ha varit "tidsandans herre" är närmast löjeväckande. Mot sig hade han i den offentliga debatten regeringsmakten, det största partiet, socialdemokraterna, en aggressiv so-

cialdemokratisk partipress och fackförbundstidningarna. I Stockholm fanns det vidare under perioden, om jag har räknat rätt, tio dagliga tidningar. I regeringsorganet Morgon-Tidningen fick hans motståndare i den långvariga debatten om den s k tredje ståndpunkten – Sivar Arnér, Artur Lundkvist, Karl Vennberg och andra – stort utrymme. Även i icke-socialistiska tidningar fick Tingsten regelbundet hårt mothugg i skilda frågor.

Klart oriktigt är påståendet, att Tingsten jämte Hedenius skulle ha varit den främste uttolkaren av den antimetafysiska filosofiska strömning, som framträdde efter andra världskriget. Rätta förhållandet är till att börja med att denna strömning – den analytiska filosofin eller vad man nu vill kalla den – inte framträdde efter andra världskriget utan under 1900-talets första årtionden i Cambridge, Wien och i någon mån Uppsala.

Vidare: Tingsten var visserligen i någon mån påverkad av Uppsala-filosofen Axel Hägerström men också starkt kritisk mot honom; förhållandet framgår klart av *Idékritik*. Någon professionell kunskap i filosofiska frågor gjorde Tingsten aldrig anspråk på att besitta; någon uttolkare av någon filosofisk riktning var han heller inte (jfr Vallinder 1993).

Det torde här tydligt ha framgått,

– att jag finner flera av kapitlen i Johanssons bok intressanta och upplysande men

– att boken enligt min mening, inte minst i sina centrala delar, har stora svagheter.

Misslyckandet är förvånande. Johansson är ju en flitig historiker med, såvitt en utomstående kan bedöma, gott anseende bland sina kolleger. För min del har jag med behållning läst hans bok *Per Albin och kriget*, låt vara att jag från början fann boken en smula hagiografisk. På den punkten har Johansson själv senare

kommit fram till ett liknande resultat (Johansson 1996).

Med *Per Albin och kriget* gick det i huvudsak bra, men med "Herbert och det kalla kriget" gick det alltså snett. Om orsakerna härtill kan man bara spekulera. Det skall inte ske här.

Torbjörn Vallinder

Värdefulla synpunkter på en tidigare version har lämnats av Rune Gustafsson och Mats Sjölin.

Referenser i urval

- Buber, M, 1948, *Fånge hos Hitler och Stalin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Buber, M, 1949, Intryck från Kravtjenko-processen, *Samtid och Framtid* 6, 287-291.
- Cassirer, E, 1946. *The Myth of the State*. New Haven: Yale University Press.
- Furuhagen, H, 1996. Rubrikernas larm – sedan glömskan, *Svenska Dagbladet* 1996-01-14.
- Hall, J A, 1988. *Liberalism, Politics, Ideology and the Market*. London: Paladin Grafton Books.
- Izard, G, 1949. *Kravtjenko kontra Moskva*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Johansson, A W, 1984. *Per Albin och kriget. Samlingsregeringen och utrikespolitiken under andra världskriget*. Stockholm: Tiden.
- Johansson, A W, 1996. Gör upp med neutralitetsmyten, *Dagens Nyheter* 1996-02-20.
- Tingsten, H, 1941. *Idékritik*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, H, 1948. *Argument*. Stockholm: Bonniers.
- Vallinder, T, 1971. *Press och politik*. Andra uppl. Lund: Gleerups.
- Vallinder, T, 1993. Bergquists misslyckade massaker, *Smedjan* 3 Nr 5, 5.
- Wigforss, E, 1962. *Frihet och gemenskap. Essayer*. Stockholm: Tiden.